

Законодавче регулювання галузі
культури

Про нормативну документацію: кому і які потрібні положення, правила, інструкції?

Від наявності повноцінної нормативно-правової бази залежить якість діяльності книгозбірень в Україні. У статті подається аналіз, які нормативні документи для бібліотек потрібно розробити і затвердити.

Звернімося до історії бібліотеки Харківського університету, де бібліотекарем працював Іван Семенович Шишкін з 1832 (до 1841 року як старший помічник бібліотекаря) до 1851 року. Це був перший в історії бібліотеки Харківського університету «окремий» бібліотекар, тому що за Статутом 1835 року посада бібліотекаря не поєднувалася зі званням професора. Але існувала певна процедура призначення. Бібліотекар призначався з числа чиновників попечителем навчального округу і затверджувався міністром народної освіти. Саме за цього бібліотекаря в 1850 році були затверджені «Правила для бібліотеки Харьковского университета», які склалися з таких розділів:

1. Порядок придобання книг для бібліотеки Харьковского университета.
2. Порядок зберігання книг в бібліотеці.
3. Порядок використання книг в бібліотеці.
4. Порядок освидетельст-

вання бібліотеки.

5. Приложения: Форма матеріальної книги, форми для каталогів алфавітного і систематичного.

Вивчивши ці «Правила...» сьогодні, можна сміливо підписатися під кожним їх пунктом і висловити слова вдячності через 150 років тому бібліотекарю, який їх розробляв (напевно, що це був Шишкін І. С., який мав досвід роботи спочатку помічником бібліотекаря, а потім бібліотекаря протягом 17 років). Звертаємо увагу на те, що правила були розроблені для бібліотеки в цілому і регламентували весь порядок її роботи, а не тільки порядок користування читачами. З правилами можна ознайомитись на сайті (<http://dspace.univer.kharkov.ua/handle/123456789/1051>).

У 2010 році, за 160 років після їх затвердження, ці правила опубліковано в колекції «Бібліотека» електронного архіву (репозитарію) Харківського національного університету імені В. Н. Каразі-

**Валентина
Мохонько,**

заступник
директора з
основної діяльності
Центральної наукової
бібліотеки
Харківського
національного
університету
імені В. Н. Каразіна

на. Запевняємо, що документ цікавий і корисний, особливо для тих, хто буде розробляти відповідну нормативну документацію.

Звичайно, є сучасні «Правила користування Центральною науковою бібліотекою», які в черговий раз відредаговані у 2011 році. Під час редакції сучасних правил правильно було б керуватися і відповідними типовими документами. Але чинні «Типові правила користування бібліотеками в Україні», зареєстровані в Міністерстві юстиції України 8 липня 1999 року за № 449/3742 (зі змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства культури № 319 від 25.05.2001), а також «Типові правила користування бібліотекою вищого навчального закладу освіти Міністерства освіти і науки України» (надруковано: «Інформаційний збірник Міністерства освіти України» № 21, листопад 1998 року) потребують термінової редакції. У зв'язку з активним впровадженням автоматизації в практику роботи бібліотек виникли технологічні зміни, існує специфіка системи автоматизованого обслуговування і т. д. Наприклад, практика роботи бібліотек з автоматизованого обслуговування входить у протиріччя з «Типовими правилами користування бібліотеками в Україні», а саме з п. 3.4 (у редакції Наказу Міністерства культури № 319 від 25.05.2001): «Кожний документ, виданий на абонементі, фіксується у читачьому формулярі і підтверджується підписом користувача». Існуючі «Типові правила користування бібліотекою вищого навчального закладу освіти Мі-

ністерства освіти і науки України» також не враховують сучасну специфіку обслуговування. У нормативних документах не чітко визначено питання щодо можливості копіювання інформації (наприклад, фотокопіювання, бо сучасні читачі-студенти мають при собі цифрові фотоапарати, ноутбуки та інше обладнання). Ще у 2008 році на Міжнародній конференції «Крим» у щорічній доповіді Я. Л. Шрайберга «Библиотеки в условиях правовой и технологической эволюции процессов общественного развития» прозвучало питання про те, чому ми так не любимо своїх читачів, що не ввели правило «Fair Use», яке є в законах США і Західної Європи. Дозволимо собі навести цитату з цієї доповіді: «Для справки. Правило «Fair Use» (добросовестное использование) дает возможность читателю без согласия правообладателя копировать (в том числе и в электронном виде) небольшой объем материала из научной нехудожественной статьи или книги и использовать эту копию в некоммерческих целях и не в ущерб книжному рынку».

Були неодноразові спроби підготувати новий проект «Типових правил користування бібліотекою вищих навчальних закладів», але справу не завершено. Нова редакція цих документів потрібна як читачам, бібліотекарям, так і представникам контролюючих органів, які перевіряють діяльність бібліотек.

Останніми роками виникла також проблема з надходженням навчально-методичної літератури за програмою

«Університетська книга», яка була видана з грифом Міністерства освіти і науки України (МОНУ).

Центральна наукова бібліотека Харківського національного університету (ЦНБ ХНУ) імені В. Н. Каразіна почала отримувати навчально-методичну літературу за програмою «Університетська книга», яка видана з грифом МОНУ у 2006/07 навчальному році. Якщо у 2007 році бібліотека отримувала тематичний план, запрошувала референтів з факультетів, які замовляли посібники у необхідній кількості для навчального процесу, то у 2008-2009 роках бланки замовлень на навчально-методичну літературу не оформлювалися, адже відповідний тематичний план випуску цих видань від МОНУ не надходив, а також не був виставлений на офіційному сайті МОНУ. Література надходила до ЦНБ без узгодження кількості примірників, у значно більшому обсязі, ніж це потрібно для забезпечення навчального і наукового процесів, навіть з урахуванням майбутніх декількох років. Для того щоб уникнути подібних проблем у майбутньому, бібліотекам вищих навчальних закладів для замовлення літератури потрібен тематичний план випуску відповідної літератури на найближчі роки.

Згідно з Законом України «Про бібліотеки та бібліотечну справу» та «Інструкцією про організацію та порядок обміну, перерозподілу і розповсюдження документів серед бібліотек України через систему обмінних фондів», затверджену наказом Міністерства культури і мистецтв

України від 23.03.2005 № 152 і зареєстровану в Міністерстві юстиції України 30 березня 2005 року за № 347/10627 частина літератури, яка була отримана у значно більшій кількості, ніж це потрібно для забезпечення навчального і наукового процесів, була безкоштовно передана бібліотекам вищих навчальних закладів і установ України, країн СНД. Ця література списувалася з балансу бібліотеки одночасно з передаванням її до інших бібліотек. Цей підхід до справи з боку працівників бібліотеки пояснювався тільки надмірним старанням та, можливо, зайвим страхуванням за веденням обліку нової літератури, яка вперше в такій кількості передавалась до обмінно-резервного фонду. Але, як з'ясувалася під час чергової перевірки, для уникнення певного протиріччя (або уточнення) необхідно відредагувати «Інструкцію про організацію та порядок обміну, перерозподілу і розповсюдження документів серед бібліотек України через систему обмінних фондів», затверджену наказом Міністерства культури і мистецтв України від 23.03.2005 № 152 і зареєстровану в Міністерстві юстиції України 30 березня 2005 р. за № 347/10627. Доцільність проведення редагування підтверджує і лист Мі-

ністерства фінансів України від 16.11.2009 року № 31-34000-30-5/31019 до Міністерства культури і туризму України «Про надання зауважень», у якому рекомендовано внести відповідні зміни до вищеназваної інструкції, зокрема у п. 3.2. про виключення слів «на баланс бібліотеки-фондоутримувача не береться».

Потребує редагування також і «Примірне положення про бібліотеку вищого навчального закладу III-IV рівнів акредитації», затверджене наказом МОН України від 06.08.2004 року № 641, наприклад, п. 4.2. За сучасних умов надзвичайно складно для бібліотек вищих навчальних закладів дотримуватися чинних норм забезпечення літературою навчального процесу. Чи потрібні нормативи забезпечення навчальною літературою за умов стрімкого розвитку електронних технологій і за умов ще більш стрімкого збільшення цін на підручники, а також за умов, коли постійно з'являються доповнені і перероблені видання? Яка бібліотека може собі дозволити регулярно оновлювати фонди навчальної літератури у традиційному варіанті (десятками, сотнями примірників однієї назви!), якщо реальна вартість потрібного підручника

складає більше 100-200 гривень? Звичайно, традиційні підручники будуть потрібні завжди, але ж має бути їх розумна кількість. Використання електронних версій підручників (з дотриманням норм авторського права) допомогло б вирішити проблеми якісного й оперативного обслуговування, а кошти слід було б спрямувати на оновлення комп'ютерної техніки.

Хто має здійснити редагування цих та інших документів, потрібних бібліотекам для їх повноцінного функціонування? 50 років існує Науково-методична бібліотечна комісія (НМБК) Міністерства освіти і науки України, яка має гарний досвід роботи не тільки з проведення науково-практичних конференцій, а й досвід видання збірника «Нормативні документи бібліотеки вищого навчального закладу». НМБК має право як ініціювати редагування необхідних документів, так і доручити розробку відповідних проектів нормативних документів відповідним секціям. Покладаємо велику надію також на співпрацю державних установ та Української бібліотечної асоціації. У свою чергу ЦНБ ХНУ імені В. Н. Каразіна розпочала редагування організаційно-нормативних документів бібліотеки і готова до співпраці з усіма, кому це потрібно.

Література

1. Правила для библиотеки Харьковского университета. — Харьков. Печатано в Университетской типографии, 1850. — 35 с.
2. Сукиасян, Э. Р. О книгообеспеченности и не только о ней / Э. Р. Сукиасян // Науч. и техн. б-ки — 2010. — № 7. — С. 18–20.
3. Шрайберг, Я. Л. Библиотеки в условиях правовой и технологической эволюции процессов общественного развития. Ежегодный доклад Конференции «Крым». Год 2008 / Я. Л. Шрайберг // Науч. и техн. б-ки. — 2009. — № 1. — С. 41–42.